Циганок О. О.

Формування риторичної культури майбутнього вчителя-філолога в ході польових українознавчих досліджень

Кінець XX – початок XXI століття вирізняється підвищеним інтересом наукових кіл, засобів масової інформації, та насамперед суспільства до питань, що стосуються культури спілкування, культури мовлення, культури поведінки. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує проблема виховання в учнів особистісної активності, комунікабельності, вміння публічного переконливого мовлення, розвитку загальної базової культури та її органічної складової – риторичної культури.

Пошуки нових підходів та досконаліших шляхів виховання, самовизначення та самореалізації підростаючого покоління базуються на положеннях, викладених у Державній національній програмі («Україна XXI століття»), Законах України «Про Освіту», «Про Загальну середню освіту», в Концепції мовної освіти, Державному стандарті базової й повної середньої освіти, Концепції національного виховання дітей та молоді.

На різних етапах суспільного розвитку дослідникам вивчено та узагальнено певний науковий та емпіричний досвід щодо визначення шляхів та засобів виховання риторичної культури особистості. У вітчизняній науці у цій галузі окреме місце належить працям, присвяченим теорії і технології виконавсько-мовленнєвої діяльності у педагогічних дослідженнях І. Зимньої, А. Капської, Ю. Львової, В. Тернопільської та ін.. Особливості впливу живого слова у педагогічному спілкуванні вивчали І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Киричук, А. Мудрик, М. Пашкова, В. Сухомлинський та ін.

У сучасній українській школі актуалізується роль учителя-філолога, у діяльності якого важливе значення має усне слово – засіб взаєморозуміння, переконання, реалізації методичних, дидактичних і виховних завдань, інструмент творення креативної особистості та виховання риторичної культури. Дослідження Ю. Азарова, Н. Болдирєва, Н. Кузьміної,

А. Сластьоніна, Н. Тарасевич вказують на силу слова як обов'язковий компонент педагогічної майстерності вчителя.

Дослідження проблеми підготовки студентів до українознавчої пошуково-експедиційної роботи та їх виховання в процесі такої діяльності продовжили П. Ігнатенко, Т. Котик, Н. Кравцова, Т. Люріна, М. Семенова, О. Семеног, З. Сергійчук, Н. Сивачук, Р. Скульський, Н. Соломко, М. Стельмахович, М. Струнка, Ю. Підборська, Л. Плетеницька, Г. Шах.

Однак недостатньо дослідженою залишається проблема формування риторичної культури вчителя-філолога в ході польових українознавчих досліджень.

Пошукова українознавча робота студентів-філологів вищого педагогічного навчального закладу є важливим засобом залучення їх до традиційної культури, яка сприятиме ментальному вихованню та формуванню особистості гідного громадянина. Саме під час практики студенти роблять перші самостійні кроки на фольклористичній ниві, розкривають для себе специфіку живого фольклорного процесу, вчаться практично застосовувати здобуті теоретичні знання, поступово набувають необхідного для майбутньої професійної діяльності досвіду фольклорно-етнографічної праці у польових умовах. [3]

Водночас фольклорно-етнографічна практика свідчить, що риторична культура студентів потребує суттєвого поліпшення шляхом формування вмінь грамотно, логічно і переконливо висловлювати свої думки, володіти нормами літературного мовлення, долати скутість думки і слова, запобігати хвилюванню, опановувати себе, працюючи з респондентами різного віку. Мовленнєва комунікація студентів спрямована на подолання конфронтативності, що сприятиме розвитку толерантності, конструктивності та ефективності спілкування, як того вимагає українознавча польова практика.

Однією із основних і найскладніших методик збору етнографічної інформації, що практикує різні способи її одержання, є опитування. Усне

опитування спирається на встановлення безпосереднього контакту з інформаторами, вміння налаштовувати їх на невимушену розмову і непомітно спрямовувати в потрібне русло, своєчасно і якісно фіксувати етнографічний матеріал. Студентів необхідно навчити спілкуватися як з жінками, так і чоловіками, навчити їх умінню «розговорити» співбесідника за допомогою цікавих запитань, тем, які є близькими для них, продумати кожну фразу так, щоб вона сприяла налагодженню контактів, народжувала бажання поговорити душа в душу. Усне опитування дає найкращі результати тоді, коли воно ведеться за розробленими заздалегідь питальниками. Ними користуються навіть при прямому спілкуванні з інформаторами.

Одним із видів усного опитування є інтерв'ю, що обов'язково передбачає особисту бесіду дослідника з інформатором (респондентом). В етнографії практикуються відкриті інтерв'ю, що заздалегідь визначають лише основні питання бесіди. Воно дає непогані результати при вибіркових ознайомленнях з метою уточнення територій проведення майбутніх етнографічних експедицій, при вивченні психологічних характеристик етносів (етнічних стереотипів, ментальності, мовно-культурної і релігійної орієнтації і т. ін.). Володіння риторичною культурою допомагає впевнено почувати себе в усіх життєвих та професійних ситуаціях, коли треба або повідомити, проінформувати, проаналізувати, підбити висновки, висловити власну точку зору, пояснити, скритикувати, або ефективно спілкуватися у різних форматах (діалог, полілог, «круглий стіл»), або організувати та креативно скеровувати свою мисленнєво-мовленнєву діяльність на засадах двох взаємопов'язаних риторичних постулатів − доброзичливо ставитися до слухачів і своєю промовою прагнути торжества «людського в людині», або доцільно використовувати методи аргументування [1]. Це сприяє вдосконаленню комунікативного простору у професійно-діловій сфері, посилює комунікативну інтуїцію, дозволяє досягти високого рівня культури вербального спілкування і культури мовлення.

Загальний інтерес до риторики як до обов’язкової, важливої та специфічної сфери людської культури прогресує на початку третього тисячоліття: у суспільстві в умовах активної й масштабної його інформатизації зростає кількість і популярність професій із посиленою комунікативною відповідальністю. Повноцінну і відповідно до вимог часу риторичну освіченість вимагають наукова, освітянська й інші сфери. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом, як універсальним інструментом думки і переконання, було б непотрібним. Проте у багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед педагогіці, філології, культурології) це стає визначальною умовою професійного успіху та обов’язковим атрибутом іміджу інтелігентного, кваліфікованого і компетентного фахівця.

Список використаних джерел

1. Бацевич, Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. − К.: ВЦ Академія, 2004. − 324 с.
2. Мацько, Л. І. Риторика: навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. − К.: Вища школа, 2003. − 311 с.
3. Сивачук, Н. П. Фольклорна практика / Н. П. Сивачук / Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини. – 2-ге вид. – К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2008. – 68 с.